

*Gyermekeink szexuális nevelése
állandóan folyik, akkor is, a-
mikor a legkevésbé gondolunk
rá.*

(Makarenkó)

CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS - SZEXUÁLIS NEVELÉS

Dr. Németh Endre

Utban a nevelő iskola felé!

Jóllehet sok pedagógiai irodalom foglalkozott és sürgette a nevelés előtérbe helyezését a XX. századi iskolarendszerben, a 60-as, sőt 70-es évekig mégis az oktatási folyamaton volt a hangsúly és háttérbe szorult az iskolai pedagógiai tevékenység nevelési oldala. Persze nem szabad azt hinnünk, hogy ezidáig nevelő hatása nem volt az iskoláinkban folyó pedagógiai tevékenységnek, hiszen mindenkor akadtak pedagógusok - szerencsére szép számmal -, akik személyes példamutatásukkal, nevelési hatások iránti érzékenységükkel igen eredményes nevelőmunkát folytattak és folytatnak ma is. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a korszerű tudományos ismeretek helyes didaktikai módszerekkel történő tanításán keresztül is neveljük tanítványainkat; pl. értelmi, politechnikai, erkölcsi, világnézeti nevelés területén. (Erre a biológiát oktató pedagógusoknak az 50-es évek retrográd liszenkóizmusa után minden lehetőségünk adott is volt, ha szakmai intelligenciájukat és módszereiket rendszeresen fejlesztették.)

Mindezek a pozitív hatások azonban meg sem közelítik - éppen individuális és többé kevésbé spontán jellegüknél fogva - a tudományosan megtervezett és központilag irányított nevelésközpontu pedagógiai tevékenység hatékonyságát.

Ez társadalmunk szocialista embereszményének kimunkálását tűzte ki célul, amit csakis következetes és permanens nevelési hatásokkal, eszközökkel érhetünk el. Jól tudjuk, hogy a személyiség fejlődésében a nevelés a legfontosabb tényező, ahogy Rubinstein is megfogalmazta: a gyermek nem fejlődik és nevelődik, hanem nevelve és oktattva fejlődik. Ebben a felfogásban a fejlődés nemcsak feltétele, de eredménye is a nevelésnek.

Az MSZMP X. Kongresszusa is irányelvként tűzte ki az intézményes nevelés hatékonyságának fejlesztését, de az eredmény, illetve eredménytelenség újból igazolta, hogy a pedagógus társadalom (vezető, beosztott) nem tett meg mindent a határozat végrehajtása érdekében. 1972-ben az MSZMP KB foglalkozott az állami oktatás helyzetével és fejlesztésének feladataival. Megállapította, hogy intenzívebben kell fejleszteni az intézményes iskolai nevelés hatékonyságát.

A szocialista embereszmény kimunkálása érdekében folytatott nevelési tevékenységünk egyik fontos láncszemévé vált - sajnos elég későn - a családi életre való hatékony felkészítés, melyet a népesedéspolitikai kormányhatározat (1973. X. 18.) az állami oktatás minden szintjén kötelezően előírt.

A családi kapcsolatok és érzelmi viszonyulások

A marxista etika szerint a család a férfi és nő házassági kapcsolatára épül, gazdasági, élettani és nevelési funkcióval rendelkezik, amelyek nemcsak a családra, de a társadalom életére is kihatnak.

Bár a család jelenlegi szervezettségi formájának létjogosultságát sokan megkérdőjelezzik, minden jel arra mutat, hogy a közeljövőben is ez a forma lesz az emberi elemi mikroközösség egyetlen szerveződési típusa; talán leginkább a gyermekek szeretetteljes környezetének biztosítása végett.

Lényegében a családi viszonyoknak, házassági kapcsolatoknak *négy fő funkciója van*: gazdasági, érzelmi, szexuális és

gyermeknevelési.

A fiataloknál az utóbbi években a házasságkötési kor ismét a tinédzser időszak felé tolódik. Tulajdonképpen a *társadalmi érettségi kor* elérése előtt kötnek házasságot. Az akceleráció meggyorsulása miatt meghosszabbodott az az időszak, amikor a szexuális érettséget elért fiatalok a házasságkötésre alkalmas időpontot elérik [10]. Az egyetemistáknál már az alsóbb évfolyamokon jól észlelhető a tendencia, de tapasztalható ez a csak közép- és alsófoku iskolai végzettségű fiatalok körében is. Mi lehet ennek az oka? Gyakori jelenség, hogy a szülőkről való érzelmi leválás után, a gyakori nemzedéki összetűzések következményeként, életpálya-választási sikertelenség vagy érzelmi magányosság miatt egyesek a házasságba menekülnek. Ettől várják eddigi pszichés sérüléseik gyógyulását. Az ifjúkori érzelmi magányosság igen sokszor szüleik rosszul sikerült házasságából táplálkozik. Kellő segítség és felkészítés hiányában nem érzik át kellően tettük komolyságát. Nem látják be, hogy a házasságban hatalmas a társak felelőssége. Ahhoz, hogy ebben az alapvető társadalmi közösségben mindkét fél kibontakoztathassa egyéniségét, boldog, harmonikus légkört tudjon biztosítani leendő gyermekeik számára, a hétköznapi rohanó ritmusa és sok problémája mellett, a nyugodt feloldódásra, pihenésre optimális lehetőséget biztosítsanak, igen nehéz feladat. Eddigi életvitelük egyes szokásairól és az egyéni szabadság egy részéről is le kell mondani ahhoz, hogy a házassági kapcsolatban szabadok lehessünk. Bizonyos érettség szükséges ahhoz, hogy örömförrásnak azt a fajtáját elfogadjuk, amit társunk boldogságáért folytatott "küzdelemben" szerezhettek.

*A házasság metamorfózisa. A családi életre
nevelés kérdése*

Az utóbbi évszázadok alatt a házasság, legalábbis, ami az együttélési formát illeti, nem sokat változott. Az érzelmi,

szexuális, kulturális, gazdasági tartalma annál inkább. A feleség is önálló kereső, a szexuális életben egyenrangú társ, vagy legalábbis megvan rá az igénye. A házasság formai állandóságát nem könnyű összeegyeztetni a folytonosan változó tartalommal.

A mai házasságokra meglehetősen nagy nyomás nehezedik. A feleknek közös célokat kell megvalósítaniuk: az otthonalapítást, a gyermeknevelést, bizonyos anyagiak megszerzését és a saját egyéni céljaikat.

A házasság és a család is ma sokkal nyitottabb, mint a megelőző generációk idején volt. A gyerekeknek és felnőtteknek is megvan a maga külön foglalkozási és érdeklődési területe. Ugyanakkor meg kell teremteni az otthon intimitását is. Önálló teret kell hagyni mindenkinek, de törődni kell egymással. Szexuális életben össze kell hangolni a különböző igényeket, a férfi gyors kielégülésre való képességét a nő lassabb, érzelmi bevezető előjátékot igénylő vágyaival.

Mindenknek nem könnyű megfelelni. Már csak azért sem, mert még nem alakult ki a hétköznapok, az együttélés kulturája, az a szokásrendszer, amely a fiataloknak megkönnyitené a beilleszkedést. Nincs olyan szilárd viselkedési forma, amelyet követhetnének: a szüleik, nagyszüleik házassága más körülmények között alakult, más tartalmakkal.

Ma majdnem minden a személyes tulajdonságokon múlik. Minden házaspárnak az együttélés szabályait magának kell kikísérleteznie. Ennek van előnye: így feltehetően jobban értékelik a kapcsolatukat. De hátránya is! Tul sok a vesztes! Sokan nem tudnak a változó követelményeknek megfelelni. Minden negyedik házasság válással végződik. Ez is igazolja, hogy nem szerencsés, ha a fiatalokat magukra hagyjuk, segítenünk kell nekik. Napjainkban azért már elég sok információnk van azokról a házastársi attitűdökről (magatartási formákról), melyek a családi harmónia kialakításához nélkülözhetetlenek. (Ezek egy részét ld. az előző fejezet végén.) De, ahogy minden ember külön személyiség, így az egyes házasságok is na-

gyon sok individuális feltételtől függenek.

Nemcsak a szülőknek, de az iskolának is nagy a felelősége a fiatalok sorsa iránt. Nekünk is igyekeznünk kell erre a nemes szerepre felkészíteni őket, amit már az általános iskolában el kell kezdeni és a középiskolában kell csúcspontra juttatni. Ebben a kérdésben mégis a szülői ház felelőssége az elsődleges. Sajnos több szülő nem ismeri a serdülőkor érzelmvilágát és autoritativ, indokolatlan szigorával többet árt, mint használ. Sok esetben elvesztik ilyenkor a serdülőkori nevelésnek egyetlen hathatós eszközét - a *gyermek bizalmát*. A szülő-gyermek kapcsolatban, de sokszor és sok helyen hangzanak el a "hagyjál békén, nem látod milyen fáradt vagyok", "most nem érek rá"... stb. - a gyermeket a szüleitől eltávolító kijelentések. Pedig a családi beszélgetések, a személyes példamutatás mellett a családi életre, a szülői hivatásra való nevelés fontos utjai.

Az embernek két fő feladatot kell megoldani ahhoz, hogy kiegyensúlyozott és elégedett lehessen az élete: a sikeres pályaválasztás és sikeres párválasztás feladatát. Társadalmi szempontból mindkettő azért egyformán jelentős, mert csak a "megfelelő embertől megfelelő helyen" várható el a társadalom létének magasabb szinten való ujratermelése (anyagi javak, gyermeknevelés). Annál furcsább, hogy iskolarendszerünk mindeddig legnagyobbbrészt csak a pályaválasztás szolgálatába állt. A párválasztásra való felkészítésről azonban az intézményes nevelés ugyyszólván megfeledkezett, mintha ez valami jelentéktelen, vagy elképzelhetetlen dolog volna [19].

A szülői ház is sokszor erre az álláspontra helyezkedik. A szülő ne csak azt **akarja**, hogy gyerekeiből becsületes munkásember vagy diplomás **legyen** (ez utóbbiért nem sajnálja a sok esetben erejét meghaladó áldozatvállalást sem), hanem azt is, hogy boldog, kiegyensúlyozott házastárs és szülő **váljék belőle!**

A válások okainak tudományos boncolgatása nélkül megállapítható, hogy a családi életnek előzőekben említett négy

funkciója közül az első három hiányos teljesülése egyaránt gyakori. Külön-külön, de együttesen is családi tragédiákhoz vezethetnek. Tragédiáról elsősorban a család *nevelési funkciójának* zavara miatt beszélhetünk!

Az "összetartó" tényezők között erős kötőelemként funkcionál az esetek többségében - legalábbis a mai házassági kapcsolatokban a kiegyensúlyozott szexuális összhang, míg a szexuális zavarok gyakran meglazítják a házastársi viszonyt [9], még akkor is, ha a többi feltétel maradéktalanul teljesül. Ezzel értelemszerűen mindig paralel változik az érzelmi viszonyulás.

*Az emberi szexualitás és jelentősége
az interperszonális kapcsolatokban*

A szexualitás mindazon biológiai és lélektani megnyilvánulásokat jelenti, amelyek a szaporodás szolgálatában állnak, a nemek találkozásával, az ivarszervek érintkezésével, az ivarsejtek egymásratalálásával kapcsolatosak [8].

Az ember esetében a megfogalmazás nem helytálló. Az alapvető biológiai mechanizmus azonos, de az ember központi idegrendszerében a nemiséggel összefüggő lelki folyamatok sokkal bonyolultabbak és sokrétűbbek, *nagyobb hányadát képviseli az emberi szexualitásnak a lélektani oldal, mint a biológiai.* Az emberben vágyak, késztetések, különféle serkentő és gátló lelki folyamatok lépnek működésbe, és ezek már jóval a biológiai értelemben vett nemi érintkezés előtt kialakulhatnak és hatnak. Ez a pszichoszexuális oldal a születéstől fokozatosan alakul ki és végigkíséri az embert egészen a haláláig.

Az emberré válás során egyre inkább társadalmi hatások alá kerülünk, s életünkben a biológiai tényezőkön túl, komoly szerepet játszik a társadalom. Az ösztöncselekedetek az állatokhoz viszonyítva a társadalmi normák közegében erősen redukálódnak. Amit egy társadalom az egyes nemek megfelelő

magatartásának tekint, az nagyrészt kulturálisan, nem pedig biológiailag meghatározott [16].

Az ösztönredukciónak két lényeges következménye lett. Egyrészt lehetővé vált a nemi kapcsolatok szabályozása (szexualitás humanizálása), másrészt a nemi készlet szabaddá válik és az ún. "szabad libidó" kialakulásához vezet.

Az állatoknál a szexuális együttlét egyetlen funkciója a fajfenntartás. Az ember viszont egyaránt képes arra, hogy szeretkezés közben lemondjon az élvezetről és arra, hogy a szeretkezést a fajfenntartástól leválasztott öncéllá tegye. Ha valljuk, hogy az embert a munka, a gondolkodás vagy a beszéd teszi emberré, akkor azt is mondhatjuk, hogy az embert az teszi emberré, hogy az élvezetet, többek között a szerelmet és a szexualitást képes öncéllá (sőt legfőbb életcéljává) tenni [13].

Az ember szexuális magatartása a többi főemlősökétől eltérően nem hormonálisan szervezett, hanem túlnyomórészt a nagyagykéreg irányítása alatt áll, ezáltal a periodikus szexuális érdeklődés helyére az állandó érdeklődés lépett [12]. Az embernél a szexualitás fontosabb funkciói:

- fajfenntartási funkció (közös az állati szexualitással)
- örömszerzési funkció
- személyiségfejlesztő, szocializáló funkció
- kommutatív funkció, a partnerkapcsolatban a kommunikáció eszköze (érzelmelek kifejezése, önmegmutatás, egymás megismerése és megértése).

Külön ki kell emelni a második fontosságát, ugyanis a jó közérzet elősegítésével megteremti a feltételeit a mindennapi kiegyensúlyozott alkotó munkának.

A felnőtten és egészségesen élő ember tulajdonságaihoz feltétlenül hozzátartozik az olyan egészséges szexualitás, amely a másik nem iránti érzelmi vonzalmon, a szexuális együttműködésen alapul. Ennek a lényege az adni és kapni, *kielégíteni* és *kielégülni* tudás képessége. A szexualitás csak ebben a pá-

ros - kölcsönösségen alapuló - játékban kapja meg igazolását, s csak ezek valóságos beteljesülése esetén beszélhetünk a fent említett második funkció teljes értékű realizálódásáról. Mindehhez hatalmas érzelmi azonosulás szükséges, igaz, mély és tartalmas szerelmi kapcsolat. Ez lényegében akkor kezdődik, amikor az egyén egy másik ember szükségleteit épp olyan fontosnak érzi, mint sajátját - ahogy ezt H.S.Sullivan, híres pszichoanalitikus több művében is kifejti.

Ezeknek a szükségleteknek a felismerése, kielégítése, illetve az arra való képesség kialakítása feltétlen felvilágosítást és nevelést igényel.

A felnőttkorra jellemző, érett szexuális összhang csak akkor jöhet létre, ha az érintett partnerek mindegyikénél kialakult már a szexuális reagálókészség, s ezen belül az orgazmuskészség. A nők ebből a szempontból egy kicsit hátrányosabb helyzetben vannak, mert náluk ez nem olyan spontánul alakul ki, mint a fiuknál a serdülőkori magömlésekkel. A legújabb kutatások szerint a nők is veleszületett adottsága a kielégülésre való alkalmasság, mégis a nemi élet rövidebb-hosszabb gyakorlata során *külön meg kell tanulni* [20]. A hagyományos nevelés ugyanakkor mindent megtett, hogy ne tanulják meg.

Ez talán abból az évszázadokon keresztül uralkodó beidegzésből származik, mely szerint a nő, az *anya*, a *feleség* és *háziasszony* szerep betöltésére *frigid* állapotban is alkalmas volt. A nemi aktus örömtelensége nem akadályozta meg a fogamzásban, a magzat kihordásában és megszületésében, egyéb tevékenységéről nem is beszélve. A hagyományos női erényekhez nem tartozott a szerelemre való képesség, arra a nők másik csoportját jelölték ki.

A szexuális elmaradottság sok egyéb viselkedési, szokásformákkal együtt a társadalmi lény mivoltunkból vezethető le. A szervezett társadalom igen magasfoku alkalmazkodást igényelt tagjaitól, s így igen komoly szexuális korlátokat is felállított. A szervezett oktatási elemek szigorúan szabá-

lyozták a beláthatatlan következményekkel fenyegető felelőtlen szexuális tevékenységet. Ez a szabályozás azonban "tulajdonképpen" sikerült, s számos esetben szexuális idegesség melegágyává vált [14].

*A korszerű szexuális nevelés tartalmi
és személyi kérdései*

Az előző fejezet végén említett problémák sajnos napjainkban is nagymértékben akut jelenségek. A mindennapi életben a szexuális problémák sokaságával találkozunk. Különböző folyóiratokban, hetilapokban az orvosi rovatban található kérdések, A szexuális élet zavarai (1977) és a Nemi nevelés a családban (1976) c. könyvekben található esetleírások, a mindennapi életben ismerősök körében, az iskolai gyakorlatban a tanítványoktól hallott sok-sok probléma mind azt igazolja, hogy szexuális kulturáltságunk területén bőségesen van fejleszteni való. (Nem beszélve az álszeméremről és tudatlanságból fakadóan elhallgatott esetekről, amelyeket alkalmasint csak közvetetten tapasztalunk a mindennapi életünk során, illetve örökre rejtve maradnak előttünk.)

Ugyancsak a mult maradványa, hogy a férjes nők néha inkább erényként, s nem fogyatékoságként látják saját tisztességük bizonyítékát kielégítetlenségükben, illetve frigiditásukban. Ennek következménye aztán: "Nekem nem jelent semmit a házasság", "Inkább rossz, mint jó", "A férjemnek fontos, én elviselem", és ehhez hasonló vélemények, ha alkalmasint szóra birhatók az ilyen interjúalanyok.

Mindezek azt bizonyítják, hogy az emberek egy részénél a szexuális viselkedés közel áll az állati szinthez. Hiába nőtt meg az utóbbi években a nemi étellel foglalkozó kommunikációs termékek száma (bár nem mindig megfelelő időben, helyen és módon!), ez csak csepp a tengerben. A közvetlen környezet, mely ennek érdekében a legtöbbet tehetné, sajnos elég passzívan viselkedik. Pedig a *szexualitás eleven, világ-*

méretű probléma. Ahelyett, hogy a természetes öröm és felszabadulás, a különlegesen mély, bensőséges kapcsolat forrása lenne, inkább szenvedések és családi konfliktusok, felesleges tilalmak eredményezője, mely hibásan kialakult magatartásformáknak, tudatlanságnak, kulturálatlanságnak következménye [7].

Ezeknek a problémáknak a megoldására égetően szükség van. Nemcsak tüneti kezelésre gondolunk, de főleg preventív eljárásokra, mely idejekorán kapott tájékoztatásból és az egész iskolarendszeren végighuzódó, egységes elvek alapján - a kommunista erkölcsnek megfelelően - történő permanens nemi nevelésből áll, melyet a szülői ház és az iskola vállalva, összhangban hajt végre.

A korszerű nemi nevelés mindazoknak az oktató-nevelő, illetve tanulási folyamatoknak az összessége, amelyek a nemiséggel kapcsolatos ismeretek, beállítottságok, készségek és szokások fejlesztését célozzák [19].

A progresszív nemi nevelésnek meg kell szüntetni a nemi tudatlanságot, és le kell rombolnia az emberek álszeméremét, struccpolitikáját, mely esetenként az előbb említett tudatlanság okaként is szerepel.

Mint már említettük, a szexualitás zavarait lényegében a társadalom maga hozza létre, a nemiséget titokzatossággal körülvéve és túlzottan korlátozó nevelési módszerekkel és erkölcsökkel [6].

Iskolarendszerünk minden típusu intézménye (alsó- és középfokon) az oktató-nevelő munka során azt a távlati célt tűzi ki tanulóik elé, hogy tanulmányaik során alapjaiban sajátítsák el az egységes, korszerű, továbbfejleszhető műveltséget, testileg, szellemileg egészségesek, edzettek legyenek. Fejlődjön ki az önművelés, önnevelés és önmegvalósítás igénye és képessége [1].

A szerelmi vagy partnerkapcsolati kultúra is szerves része az általános műveltségnek. A hétköznapi életben elfogadott területeihez képest viszont nagy a lemaradás.

A szexuális nevelés kivitelezésénél örök probléma, sajnos napjainkban is, hogy ki végezze. Azt hiszem legegyszerűbb, ha az elején leszögezzük: *minden pedagógusnak kötelessége tudása és képességei alapján a lehető leghatékonyabban végezni.*

Kik jöhetnek szóba a partnerkapcsolati kultúra intézményesített fejlesztéséhez? *A szülő, pszichológus, orvos, pedagógus.*

A szülői házban, ha ideális a kapcsolat a két generáció között, akkor van remény, hogy az indíttatás elégséges. Ez azonban kevés helyen mondható el. Lazító tényezőként szerepel az urbanizáció, a városi élet, amely ma egyre nagyobb önállóságot biztosít a gyermekeknek, s ezáltal a gyermekek életének nagy részét - a nemiséget is beleértve - nem a családi, hanem a családon kívüli környezete irányítja és fejleszti [10]. Ehhez járul még súlyosbító tényezőként a szülők leterheltsége, házassági viszonyaik megromlása, esetleges igénytelensége ... stb. A tapasztalat azt mutatja, hogy sokszor jó kapcsolatban levő szülő-gyermek között sem megfelelő a kommunikáció a szexuális nevelés területén. Lehet a házastársi kapcsolat ideális, ugyanúgy a személyes példamutatás is, de erről beszélni vagy nem tud, vagy nem akar a szülő, illetve úgy gondolja, van aki jobban ért ehhez, mivel saját gyermekemet úgy sem tudom eredményesen tanítani. (A mindennapi életben sok példa igazolja ezt: a sportoló apa - fiának más edzőt keres, a biológus tanár gyermekét kollégája készíti fel az egyetemi felvételi-re...)

A másik fő terület az intézményes nevelés műhelye, az *iskola*. A pszichológusok és orvosok segítsége, bármennyire is rózsásak lennének a lehetőségeink, csak alkalmanként gyógyír a küzdelmünkben, hiszen a hatékony kontaktus teremtésére az évi 1-2 órai találkozás osztályszinten kevésnek tűnik. Ráadásul sok esetben az egészségügyi dolgozók hozzáállásával is baj van. Egy kollega elmesélte az évekkal ezelőtti kellemetlen emlékét. Egy szülész-nőgyógyász orvost kért meg egy iskolai előadás megtartására (az orvos különben az illetékes vöröske-

resztes szervezetnél önként vállalt ilyen szereplést), s szeretne volna, ha ez nevelő szándéku, pszichikai, élettani és etikai szempontból is kerek kis beszélgetés lett volna. Ehhez tájékoztatta az orvost, hogy milyen kérdések tárgyköréből szeretné ezt (biológus tanár volt), de az előadó mindenáron konkrét kérdéseket kért és ezekre akart válaszolni a gyerekeknek. Hiába erősködött a kollega az elképzelése mellett, az orvos mégis saját teoriáját valósította meg, és saját maga gyártotta, közhely kérdésekre adott válaszokkal "szórakoztatta" a tanulókat és borzolta a kollega idegeit.

Tudjuk, hogy ez nem általános eset, de tapasztaljuk sok helyütt az ilyen formában kivitelezett találkozásokat. *Ez pedig sokszor még szexuális felvilágosításnak is kevés, nemhogy nevelésnek elég lenne.*

Persze, felvetődik a kérdés, hogy a szülész - nőgyógyász orvos minden esetben képes-e erre a feladatra? Bár anatómiai és fiziológiai ismeretekkel rendelkezik, ezen a területen azonban ennél sokkal többre van szükség. Felkészítették-e erre valahol? Sajnos nem! Még napjainkban sincs az orvosegyetemeken szexológiai képzés. Az orvosok közül is csak azok képesek ezen a területen komoly nevelői hatást kifejteni, akik megértik a fiatalok problémáit, akiknek van pszichológiai, pedagógiai érzékük, az átlagosnál könnyebben tudnak kontaktust teremteni és a téma iránt megfelelő érzékenységgel rendelkeznek. Bármennyire is jól sikerülnek azonban ezek a beszélgetések, előadások, esetleg vitakörök, csak néhány alkalmat jelentenek a tanulók pszichoszexuális fejlődésében.

Nagyon jól tudjuk azt is, hogy pedagógiai tevékenységünk során nem mindig az előre gondosan megtervezett és alaposan előkészített problémák tárgyalása éri el a legnagyobb nevelési hatást (osztályfőnöki témák!). Hányszor jut "csődbe" az értékes gondolatú osztályfőnöki óra azért, mert a tanulók nincsenek ráhangolódva az adott témára, nem élik bele magukat, nem érzik sajátjuknak, nem tudtuk megnyerni őket. (Az óra rendben lezajlott, nem kellett fegyelmeznünk és lát-

szólag figyeltek is a gyerekek, *de nem hatottunk rájuk.*) És hányszor előfordult velünk, hogy szaktárgyi óráinkon előke-rült problémák rövid megbeszélése több osztályfőnöki óra ha-tékonyágát is felülmulta.

Ezzel korántsem az előre gondosan tervezett, ütemezett nevelői-oktatási folyamat ellen emelünk szót, hanem azt sze-retrénnk kiemelni, mennyire fontos a pedagógiai folyamatban a *nevelési hatások iránti permanens érzékenység, ráhangolódás,* melynek minden cselekedetünket át kell hatnia.

Ezekből két fontos következtetést kell levonnunk:

1. A nevelés-oktatás folyamata dialektikus rendszer. A tanulók abban folyamatosan nevelődnek, fejlődnek, alakulnak akár az iskola, akár az egyéb külső hatások eredményeképpen. Éppen ezért benne azok tevékenysége lehet a leghasznosabb, akik a legtöbbet vannak együtt velük, és akiknek a pedagógiai felkészültsége a legmagasabb szintű. Tehát a pedagógusok el-sősorban a felelősök a kiegyensúlyozott pszichoszexuális fej-lődésért.

2. A családi életre nevelés nemcsak osztályfőnöki órá-kon történhet. Szaktárgyi órákon is meg kell találni tanuló-inkkal a leghatásosabb érintkezési lehetőségeket. Pl. Ady költészeténél a testi szerelemmel kapcsolatban a magyar nyelv- és irodalom tanárnak illik ezzel a kérdéssel kicsit pszichológiai, biológiai aspektusból is foglalkozni. Itt azt is bemutathatjuk, hogy az mennyire emberformáló, és a kie-gyensúlyozott kapcsolat milyen nagy belső aktivitást nyújt a mindennapi munkában, az életben.

Más órákon szintén előkerülhetnek ehhez hasonló problé-mák. Vagy azért, mert előre megterveztük, vagy azért, mert a tanulók hozzászólásaikkal, kérdéseikkel érdeklődnek. Ilyenkor ne sajnáljuk az időt (ülj le fiam, majd ezt otthon megbeszé- litek..., vagy én a heti X órámban nem érek rá ilyen kérdé- sekkel foglalkozni...), beszéljük meg, még a tananyag rová- sára is. Hiszen ennek mellőzésével többet veszítünk, mint az- zal, ha az év végi egyik ismétlő-rendszerező óra helyett még új anyagot kell tanítanunk.

*A családi életre nevelés szervezett és
spontán lehetőségei*

A nevelés ezen területének kivitelezésére több szervezett és spontán lehetőség adódik (ld. előző fejezet). Anélkül, hogy az általános iskolai nevelést lebecsülnénk, itt elsősorban a középiskolai lehetőségekről teszünk említést. Ki kell azonban emelni, hogy a 14-18 éves kor a legfontosabb időszak, és egyben az utolsó is, az intézményes nevelés szempontjából [18].

Az intézményesített oktatási rendszerünkben a családi életre nevelés már az óvodában megkezdődik a szerepjátékok gyakorlásával, és folyamatosan egyre bővülő tartalommal, felsőbb szinteken is folyik. A kivitelezésre jellemző vizsont a *felvilágosítás centríkusság* (ált. iskola felső tagozatán is!), ami a pedagógusok álszeméreméből és a gyerekek életkori fejlettségének lebecsüléséből fakad. Így az általános iskolát végzettek ilyen jellegű felkészítése elég hiányos. Ezt a gyakorló pedagógusok tapasztalatai igazolják.

Bár az előző fejezetben már kifejtettük, hogy a nevelésnek - így a családi életre nevelésnek is - folyamatosnak kell lenni, minden szaktárgyi ismeretanyag-feldolgozást át kell hatnia, mégis van hangsúlyozott szervezett kerete.

Elsősorban az osztályfőnöki óra hivatott a kivitelezésre. A bevezető fejezetben említett Minisztertanácsi 1040/1973. sz. határozat óta a központilag kiadott osztályfőnöki nevelési tervek, így az 1978-ban megjelent *A gimnáziumi nevelés és oktatás terve* [1] című kiadvány is részletes programot közöl, részben kötelezőként, részben ajánlott témakörként. Szomoruan kell megállapítani, hogy az előbbi témakörökben erős redukció mutatható ki az 1975-ben kiadott tantervhez képest [2].

A közösség és a szocialista személyiség fejlesztése érdekében végzett tevékenység célfeladatai:

...a nemek közötti kapcsolatok helyes irányu befolyásolása, felkészítés a párválasztásra, családalapításra, gyermeknevelésre; a szocialista típusu család jellemzőinek tudatosítása, életigényé formálása [1].

Kötelező témák: Fiuk és lányok új tartalmu barátsága. Gyermek helye a családban. Felkészülés a családi életre. A családi élet szépségei és nehézségei. A család társadalmi védelme. A fejlődő család. A nemi élet egészségügyi kérdései. Felkészülés a szülői szerepre. Párválasztás, házasság, családtervezés.

Ajánlott, választható témák: tervezés, ábrázolás; eszménykép, önnevelés; közösségi embert jellemző tulajdonságok; siker- és kudarcélmény; optimizmus, életöröm; boldogságra törekvés; egészséges szülők - egészséges gyermekek...

A szakközépiskolai és szakmunkásképző intézmények számára kiadott központi irányelvek minimális eltéréssel ugyan ezeket a témákat jelölik. A különbség csupán annyi, hogy az egészségügyi iskolákat leszámítva, a biológia oktatás nem ad annyi segítséget a tanulónak és a pedagógusnak.

A magyar nyelv és irodalomtól a világnézetünk alapjáig, minden tantárgy - de elsősorban a biológia - sokat tehet, ha a lehetőségekhez képest koordináltan dolgoznak a kollégák.

A gimnáziumokban az új oktatási rendszer (2 évre zsugorodott a biológia oktatás) a munka hatékonyságát feltétlen rontja. Az új tankönyv-tervezet sem szakított a hagyomány-nyal, így továbbra is a szaktanár egyéni leleményességére és szaktárgyi felkészültségére van *csak* bízva a sikeres hatás, még a biológia órákon is. Igaz, hogy a kevésbé kényes, egészséges életmódra nevelés érdekében sem ad különösebb segítséget a tankönyv [4], [5].

Ezekon kívül, szervezett keretnek tekinthetők még az *iskolai vöröskeresztes csoport* foglalkozásai is. Ennek keretében évente lehet szervezni fiuk és lányok részére családi életre előkészítő tanfolyamokat. A családi életre nevelés területén végzett pedagógiai tevékenységem igen szép emlékei

fűződnek vöröskeresztes tanárelnöki munkámhoz. Ezek a tanfolyamok igen népszerűek voltak a tanulók körében, bár a kezdeti szervezés nagyon sok munkát adott. Az orvostanhallgatókkal közösen szerveztük és valósítottuk meg a foglalkozások programját. Ezeknek nagy hasznát abban látom, hogy a tanulók játékos keretek között sajátították el a családi életükhöz oly fontos viselkedési formákat, elméleti és gyakorlati ismereteket (anyatej fontossága, gyermekruhák mosása...).

Ahogy a bevezető makarencői gondolat is kifejezi, a tanulók nevelése minden területen permanensen folyik, akkor is, ha kimondottan nem igyekszünk nevelői hatásokat megszervezni. A tanár pusztá személyisége az öltözködéstől a konkrét szóbeli megnyilvánulásig, nevelői hatása. Minden találkozás a tanulókkal - a KISZ gyűlések programjaitól a tanulmányi kirándulásokon keresztül, az érettségi bankettig - indikálja a személyiségfejlesztő ráhatásokat. A pedagógusnak a lakása küszöbének átlépése, és az oda visszatérése között számtalan lehetősége van spontán nevelői hatás sugárzására, ha nagy hajlam van benne, hogy ontsa a tüzet és példájával hatni akarjon minden erővel [11].

Ne feledjük, saját családi életünk, életfelfogásunk is erősen hatást gyakorol a fiatalokra!

Nagyon szerencsés volna, ha egyéniségünk úgy alakulna (mind többünkben!), hogy Németh László által emlegetett *iskolai varázslat* kiteljesüléséért még ösztönösen is sokat tehetnénk. Századunk nagy pedagógusa szerint ez abban állt, hogy az "iskola a természet legszebb tüneménye: a fejlődés oltalmára épült. Az embernek, mint a fának, megvan a növésterve; új, s új képességek, étvágycsák fakadnak fel a gyermekeken, ifjún, s az iskola azokat sorra megkinálja; léténe, munkájának az a jogositványa, mértéke, hogy az egyén feje fölé irt lehetőségekből mit tud, mint megvalósulást lehuzni" [17].

Az iskolai nemi nevelés tartalmi jegyei

A tartalmi munkának természetesen szervesen kell épülnie a tanulók eddigi ismeretrendszerére. Megfelelő alapot ad szaktárgyi (biológiai) ismeretük és addigi szexuális intelligenciájuk.

A következőkben felsoroljuk azokat a témákat, amelyeknek a feldolgozása, megbeszélése - véleményünk szerint - nélkülözhetetlen a korszerű nemi neveléshez. A tematikában a kronológiai sorrend a fontos, az egyes témakörök nem egy tanítási óra tartalmát, nem időkeretet jelentenek.

1. A serdülőkor biológiai és pszichológiai megnyilvánulásai.
2. Interperszonális viszonyulások (szülő-gyermek, barátság, szerelem) és érzelmek szerepe, jelentősége az ember életében.
3. A nemiség szerepe az élővilágban.
4. A férfi és női genitáliák felépülése és működése (ez részben biológiai tananyag, legalábbis a gimnáziumokban).
5. Nemi higiéné - nemi betegségek.
6. Az emberi szexualitás humanizálódása (örömszerzési funkció - tudatos családtervezés - fogamzásgátlás).
7. Pszichoszexuális erogén fejlődés a csecsemőkortól kezdve (orális, anális, genitális erogén zónák, maszturbáció, petting).
8. Felelősségérzet tetteink és társaink iránt. (A felnövekvő utódgeneráció védelme!) A nemi élet kezdetének biológiai, pszichológiai és társadalmi feltételei.
9. Harc az álszemérem és álszenteskedés ellen. Az emberi őszinteség és alkalmazkodóképesség szerepe a szexualitásban, emberi kapcsolatokban.
10. A férfi ösztönös szexuális viselkedése (koituszcentrikusság, mechanikusság) elleni küzdelem.
11. A női lét és érzékiség ellentmondásos jellege (csikló-hüvely érzékenység disszonanciája).
12. A két nem kölcsönös harca az orgazmusért.

13. Az ember nemi életének társadalmi formája a *szerelmen alapuló* házasság.

14. Erzelmekek metamorfózisa, kondicionálása a házassági kapcsolatokban.

Szakmai felkészülésre már bőséges hazai irodalom áll a kollégák rendelkezésére (az újonnan megjelent osztályfőnöki kézikönyvek is néhányat közölnek tájékoztatásul), míg a külföldiek közül különösen Beauvoir műve használható fel, elsősorban az intim szerelmi kapcsolat történelmileg és biológiailag determinált attitűdjeinek tanulmányozására [3].

Egységes nevelői hatás biztosítása

Közismert az, hogy a tanulóifjúságra eredményes nevelői hatást az iskola akkor fejt ki, ha testületének tagjai egységes elveket vallanak, sugallnak. Ez a homogenitás azonban sok helyütt és sok témában nem valósul meg, hát még e kényes területen.

Az igazság az, hogy nagyon sok pedagógus ellenzi a nemi nevelést, és feleslegesnek tartja. Egy másik csoport elismeri ugyan fontosságát, de többféle okból (gátlásosság, tájékozatlanság) nem tesz érte semmit. A harmadik csoportot (jelenleg még ugyancsak kis létszámu) az aktív tettekkész egyetértők alkotják. Ezen kollégáknak kellene odáig hatni természetesen az iskola vezetés lelkes irányítása mellett -, hogy a tantestület tagjai elsajátítsák a "szexualpedagógiai minimumot". Ez azonban illuzórikus ábránd, legalábbis az ellenzők táborát figyelembe véve. Toborzási reményeink csak a második csoportból lehetnek. Hiába, a fiatalokat is nehéz nevelni, hát még a több évtizedes szokásokkal, attitűdökkel rendelkező felnőtteket!

Vizont az is nagy nyereség, ha a tagadókat annyira megnyerjük, hogy legalább az aktív mag munkáját ne akadályozzák. Ha elérjük azt, hogy az iskola folyosóján, valamilyen szexualitással kapcsolatos tanfolyamra váró tanuló szándékát

megtudva nem tesznek retrográd megjegyzést, passzivitásukkal is segítik munkánkat.

Nagyon sokat segíthet az iskola vezetése, mely alapvetően meghatározza - a tanári egyéniségektől eltekintve - a tantestület fundamentális nevelői hatását. Ahol a vezetők részéről is többször közszájon forognak a szexuális témák, ahol a nevelési értekezleteken nemcsak előadói téma marad, hanem parázs vitatémává alakul, ott remélhetjük és várhatjuk a kedvező eredményt, ha ehhez a kezdeményezéshez az "aktív mag" következetes meggyőző munkát folytat a kollégák között.

Sok helyen ma is az eddigi felszínes módon időnként említést tesznek róla, de minden marad a régiben. A kollégák nem kapnak konkrét utmutatást a vezetéstől a téma kidolgozásával kapcsolatban.

Következetes meggyőző munkánk legfőbb célja kell, hogy legyen az az állapot, amikor a szexuális neveltségi szint emelésének, a tanulók helyes szexuális attitűdjei kialakításának az igénye interiorizálódik a kollegákban. Az általunk megszokottól eltérő nevelési stílus megvalósítása nem egyszerűen elhatározás kérdése. Egyéniségünkkel, értékrendszerünkkel ellentétes nevelést nem tudjuk igazán elfogadni, még kevésbé elfogadtatni. Vagyis előbb önmagunkat kell megváltoztatni ahhoz, hogy nevelési stílusunk is megváltozzék [19]. *És az attitűd determinál minden nevelői hatást.* Igen fontos e témához való tapintatos és a fokozatosság elvén alapuló közeledés. Először a mindennapi munkánk során kell megéreztetni a tanulóinkkal a részünkről fennálló totális nevelési igényt, melynek szerves része a szexualitás. Ha az ilyen előkerülő kérdésekről komolyan, tárgyilagosan és a "tanulók szemszögéből" is tudunk beszélni, akkor bizhatunk a későbbi eredményben.

Középiszkolai tanárságom idején szinte minden osztályban szerveztem olyan biológia órákat, amikor a tanulók szabadon kérdezhettek bármely témáról (nem biológiáit is beleértve, ami a személyes kötődést nagymértékben elősegítheti). Kezdet-

ben név nélkül, előre összeírt kérdések alapján történtek, míg később már személyesen is mertek kérdezni. Ezekben a kötetlen beszélgetésekben igen sok esetben fordultak elő a nemiséggel kapcsolatos kérdések. Ezek száma és tartalmi jegyei is megerősítettek ennek a munkának a feltétlen szükségességében, valamint megcáfolták egyes kollégák abbéli kijelentéseit, mely szerint: mit kell őket tanítani, hiszen többet tudnak nálunk is!

A serdülő tanulók lelkivilága érzékeny műszerként reagál az őket ért hatásokra. Észreveszik az igazi énből fakadó véleményalkotásokat, és igen nagyra értékelik azokat. Igen ragaszkodókká, közlékenyvé és alakíthatókká válnak azokkal szemben, akik megértik problémáikat, azonosulni tudnak velük és felnőttként kezelik őket.

A szülők bevonása az iskolai nevelés folyamatába mindig kívánatos, de ebben az esetben különösen az lenne. Az osztályfőnök feladata a családi és erkölcsi nevelés optimális koordinálása, a szülők pedagógiai ismereteinek gyarapítása, nézeteinek befolyásolása.

A szülőkkel, mint nevelő partnerekkel való együttműködés, a rendszeres információcsere és az egymásnak nyújtott segítség, a gyermek személyiségfejlődésének érdekében elengedhetetlenül szükséges [15].

E kapcsolat szervezett formája az osztály szülői munkaközösségével való együttműködés. A szülőkkel három formában tudunk kontaktust teremteni. Egyrészt a választott vezetők révén, akik szerencsés esetben hatékonyan biztosítják és erősítik a kapcsolatot a szülő és pedagógus között. Másrészt kiemelt szerep jut a szülői értekezletnek, és végül a családlátogatásnak. Ezeken a találkozókön tájékoztatni kell a szülőket a tanulók pszichoszexuális fejlettségéről, igényeiről, és sok esetben ugyanúgy meg kell nyerni őket az ügy érdekében, mint a tantestületi kollégákat.

A szülők általában örülnek annak, ha az iskola ilyennel foglalkozik, mint mondják: "Ők ugysem értenek ehhez". Termé-

szetesen az a néhány találkozás a szülőkkel nem elegendő az egységes platform kialakításához, mégis ezeken mondjuk el módszereinket és nevelési munkánk tartalmi jegyeit, s kérjük hatékony segítségüket a "kettős nevelés" elkerülése végett.

A tanárszakos hallgatók felkészítése

Ahhoz, hogy az iskolai tantestületek egységesebben, hatékonyabban végezzék a nevelői tevékenységüket, nemcsak arra van szükség, hogy a már gyakorló pedagógusokat ebben a témában magunk mellé állítsuk, megnyerjük az ügynek, hanem arra is, hogy a közösségbe belépő új kollégák már eleve ennek a nemes cselekedetnek elkötelezett és kellően felkészült élharcosai legyenek. Ellenkező esetben a megnyerő, meggyőző munkának sosem lesz vége.

Ehhez azonban szükséges lenne ilyen jellegű felkészítés már az egyetemi évek alatt, ami jelenleg nem megoldott. Jelenleg csak a tanárképző főiskolákon van szexológiai képzés, igaz fakultatív jelleggel.

Még a biológia szakos hallgatók sem kapnak felkészítést, pedig az iskolai munka dandárja nekik jut majd. A pszichológiai és pedagógiai tanszékek sem foglalkoznak hivatatosan ezzel részletesen, legfeljebb az előadók kitérnek rá, ha érdeklődnek a terület iránt. Így csak annyit tanulnak meg, hogy az iskolában ezzel is kell foglalkozniuk. A tartalmi és formai jegyekkel nem ismertetjük meg hallgatóinkat. Persze, mindez időhiány kérdése is.

A szegedi egyetemen a biológia szakmódszertani foglalkozások során néhány gyakorlatot tudunk csak ennek szentelni. Itt a tanulók nemcsak az alapvető szexuális jelenségek élettani, pszichológiai és pedagógiai vetületeivel ismerkednek meg, hanem ilyen jellegű iskolai foglalkozások módszereit is gyakorolják. Ez azonban csak a lelkiismeret megnyugtására elég, nem a megoldásra.

A szexualitás világméretű problémává nőtt. Ez napjainkban a tömegkommunikáció révén is akut jelenség, mely sürgős megoldást igényel. Azt hisszük reális igény lenne, ha a különböző tanárszakos hallgatók legalább féléves, kötelező speciálkollégium keretében foglalkoznának vele. Itt megismerkednének a pszichoszexuális fejlődés fontosabb folyamataival, azok pszichológiai vetületeivel, valamint az ehhez szükséges pozitív környezeti hatások biztosításának kérdéseivel.

Tudjuk jól, hogy egy féléves előadássorozat nem szexológusokat képez, de nekünk nem is erre van szükségünk, hanem arra, hogy a téma iránt érdeklődő, vele szemben bizonyos érzékenységet mutató, a fiatalok pszichoszexuális fejlődését szívéen viselő és azért tenni kész pedagógusokat neveljünk. S ezzel talán pótolhatnánk több évtizedes lemaradásunkat, s nem utolsósorban elérhetnénk azt, hogy egyre több kiegyensúlyozott, az interperszonális kapcsolatokban igényesebb, érzelmileg gazdagabb és a partnerkapcsolatokban nagyobb felelősségérzettel rendelkező fiatal hagyja el iskolánk padjait.

IRODALOM

- [1] A gimnáziumi nevelés és oktatás terve. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 605-646. o.
- [2] Az osztályfőnöki órák módosított tanterve a gimnáziumok és szakközépiskolák számára. OM Középiskolai Főosztály, Budapest, 1975.
- [3] BEAUVOIR, S.: A második nem. Gondolat, Budapest, 1969. 249-309. o.
- [4] BEREND M. - FAZEKAS Gy. - LÉNÁRD G.: Biológia III. Kísérleti tankönyv a gimnázium III. osztálya számára, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
- [5] BEREND M. - FAZEKAS Gy. - LÉNÁRD G.: Biológia IV. Kísérleti tankönyv a gimnázium IV. osztálya számára, Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.

- [6] BUDA B.: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó, Budapest, 1972., 158-189. o.
- [7] BUDA B.: Bevezető gondolatok. (In: A szexualitásról. A fogamzástól a felnőtté válásig. Szerk. Ludas M. L.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1977. 5. o.
- [8] BUDA B.: A nemiség és a nemek kialakulása. (In: A szexualitásról. A fogamzástól a felnőtté válásig. Szerk. Ludas M.L.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1977., 11. o.
- [9] BUDA B.: A nő nemi életének zavarai. (In: Buda B.-Cseh-Szombathy L. - Szilágyi V.: Szexualitás és párkapcsolat a felnőttkorban.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1979., 127-135. o.
- [10] FARKAS Gy.: Akceleráció, szexuális nevelés és felvilágosítás. Pszichológiai Tanulmányok, XIV. 1975. 283-298. o.
- [11] FÜST M.: A tanári pálya dicsérete. (In: Tanár ur készült? c. válogatás. Szerk. Balázs M.-Papp F.) Móra Kiadó, Budapest, 1968., 18. o.
- [12] HOLLITSCHER, W.: Szexualitás és társadalom. Kossuth Kiadó, Budapest, 1974. 27. o.
- [13] KEMÉNY I.: A szexuális élet szociológiája (válogatás). Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1972.10-11. o.
- [14] LINCZÉNYI A. - RADNAI B. - VIKÁR Gy.: A szexuális élet zavarai. Medicina, Budapest, 1977. 8.o.
- [15] Módszertani levél a középiskolai osztályfőnöki foglalkozási terv készítéséről, OPI, Budapest, 1976.
- [16] MONTAGU, A.: The Direction of Human Development. Hawthorn Books, New York, 1970. 84. o.
- [17] NÉMETH L.: Az iskoláról. (In: Tanár ur készült? c. válogatás. Szerk. Balázs M. - Papp F.) Móra Kiadó, Budapest, 1968. 8. o.
- [18] SZILÁGYI V.: Bevezetés a szexuálpedagógiába. Főiskolai jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973., 84-101., 114-144. o.

- [19] SZILÁGYI V.: Nemi nevelés a családban. Medicina, Budapest, 1976. 16-33. o.
- [20] SZILÁGYI V.: A szexuális összehangolódás. (In: Buda-B.-Cseh-Szombathy L.-Szilágyi V.: Szexualitás és párkapcsolat a felnőttkorban.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 116. o.

EDUCATION FOR FAMILY LIFE; EDUCATION FOR SEXUAL LIFE

by
Endre Németh

Summary

One of the particularly sensitive and hitherto neglected areas of institutional education is discussed, together with the accompanying problems. The metamorphosis currently occurring in connection with marriage is a strong justification for education for family life to feature with sufficient weight in the system of school educational tasks.

The system of customs and attitudes necessary for the development and maintenance of marital relations is briefly examined, and it is pointed out what an important connecting link human sexuality is in interpersonal and family relations, as a consequence of the strong humanization.

It is particularly important that the pedagogue should be sensitively aware of the possibilities of sexual education in the course of the teaching and educational work; these possibilities should not be avoided, but the spontaneously arising opportunities should be utilized to prepare the pupils for family life and for their sexual education. Concrete methodological advice is given, and the treatment and discussion of the following topics is recommended:

1. The biological and psychological manifestations of puberty.
2. The role of interpersonal relations (parent - child, friendship, love) and emotions in human life.
3. The role of sexuality in the living world.
4. The structure and function of the male and the female genitalia (this is partly biological teaching material).
5. Sexual hygiene; sexual diseases.
6. The humanization of human sexuality (pleasure-giving function, conscious family planning, contraception).
7. Psychosexual erogenous development from infancy on.
8. Sense of responsibility for our actions and towards our associates (protection of the growing descendant generation). The biological, psychological and social conditions of the beginning of sexual life.
9. The struggle against prudery and hypocrisy. The role of human sincerity and ability to accommodate in sexuality and human relations.



10. The struggle against the instinctive sexual behaviour of the male (coitus-centredness, mechanicalness).
11. The contradictory character of the female life and sensuality (dissonance of the clitoris - vagina sensitivity).
12. Mutual struggle of the two sexes for the orgasm.

Emphasis is laid on the importance of the integrated educational effect of the school teaching-staff. In the interest of this, efforts are urged for the more effective preparation of the teachers, for the more effective directing work of the school leaders, and for the commencement of the provision of the prospective teachers with organized training of this nature in higher-educational establishments.